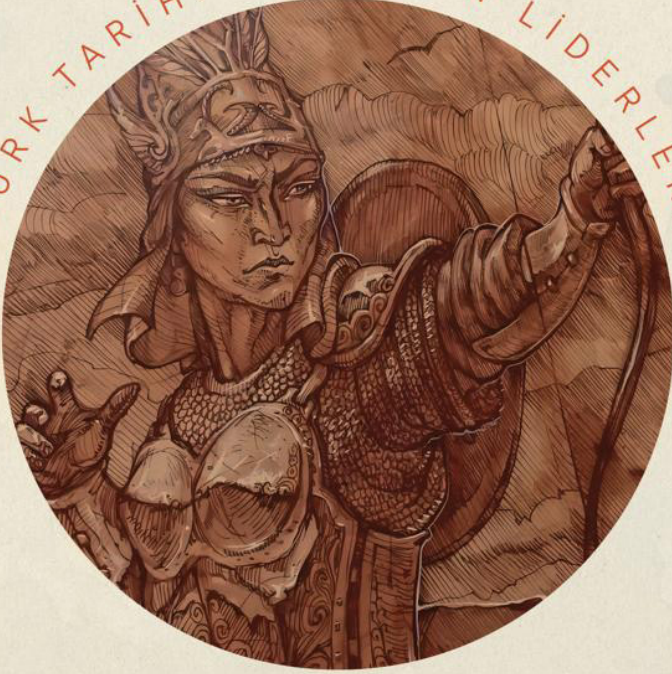

BOZKIRIN ASENALARI

TÜRK TARİHİNİN KADIN LİDERLERİ

Muallâ Uydu Yücel

ÖN SÖZ

Türkler, evlerinin direği, nesillerinin yetiştiricisi, gönüllerinin sahibi ve anneleri olarak gördükleri kadınlarını daima yaşamlarının vazgeçilmez bir parçası olarak kabul etmişlerdir. Bu kabul aynı zamanda kadının ve erkeğin birlikte, ortak hareket etme anlayışına sahip olarak denk görmelerine de sebep olmuştur. Yine hayatın ortak bir anlayışla yaşanması; devletin en küçük birimi olan aileden başlanarak devlet yönetimindeki bütün görev ve sorumlulukların bu anlayış ile belirlenmesine ve buna göre hareket edilmesine de sebep olmuştur.

Türkler tarihleri boyunca devletlerini yöneten kağan ile yanındaki hatununu yani eşini yönetimin en önemli unsuru olarak benimsemişlerdir ki; Türk kağanlık geleneğinde kağan törenle tahta çıkıp “Kağan” ünvanını alırken, eşi de “Hatun” ünvanını alarak eşinin olmadığı zamanlarda kağanlığı yönetmiştir. “Kağan ve Hatun buyuruyor ki...” ile başlayan emirnameler bunun en güzel kanıtıdır.

Hatun, şölenlerde, kurultaylarda, ibadetlerde, savaş ve barış meclislerinde, elçi karşılaşmalarında mutlaka kağanın yanında bulunmuştur. Hatun kelimesinin anlamının “katılmış, aileye eklenmiş” olduğu düşünülmektedir. Türklerin İslâm dinini kabul etmelerinden sonra bu kelimenin yanına “Terken” ünvanının getirildiğini görüyoruz. Nitekim Büyük Selçuklu Devleti’nden itibaren “Terken Hatunlar” ünvanı ile yönetimde söz sahibi olan hükümdar eşleri kastedilmiştir. Naibe ise hükümdar adına, hükümdarın olmadığı, küçük olduğu veya yetersiz olduğu durumlarda devleti yöneten kimsedir. Kitabımızda bizzat devletin başına geçen kadın hükümdar ile eşlerinin veya oğullarının adına devleti yöneten kadınlara yer verilmiştir.

Bizi böyle bir kitap yazmaya iten sebep, kadınlarımızın özellikle de genç kızlarımızın akademik bilgilerin ışığında, tarihlerinde en önemli makama

gelme başarısını gösteren hatun atalarını kendileri için bir rol model olarak görüp başarıya odaklanmalarını sağlamaktır. Ayrıca yüzyıllar içerisinde süzülerek gelen enin deneyimlerimizin ve yönetme yeteneğimizin sadece tarih sayfalarında kalmamasını sağlayarak, onların bilinirliğini artırmaktır.

Kitabımızda Türk tarihi boyunca liderlik vasfına sahip, güçlü Türk hatunlar anlatılmaya çalışılmıştır. Bu hatunlardan bazıları hakkında kaynaklarımız bize geniş bilgilere sahip olma imkânı sunarlarken; bazıları hakkında maalesef suskun kalmaktadırlar. Bu durumda elimizdeki bilgileri değerlendirerek, onların hayatlarını, hakikatin rehberliğinden ayrılmadan gönül dünyamızda bıraktıkları hissiyat ile aktarmaya çalıştık. Bu hayatlardan çıkan sonuç bütün bu güçlü kadınların belli başlı ortak özelliklere sahip olduklarıdır ki bu özelliklerden bazıları şunlardır: Cesur olmak, kararlı olmak, azimli olmak, adaletli olmak, mücadeleci ruha sahip olmak, çözüm üretebilmek, verdiği karardan dönmek, istişareye önem vermek, kitleleri peşinden sürükleyebilmek, halkın gönül dünyasına girebilmek, haksızlıklar karşısında dik durabilmek, bilgili olmak, tecrübeyi yönetime taşıyabilmek. Bununla birlikte çıkarılması gereken ders ise makam ve mevki hırsı ile hareket etmemek gerektiğidir.

Sonuç olarak; hayatlarını anlatmaya çalıştığımız bu kadınlar buldukları mevkilerdeki icraatlarıyla bir anlamda tarihe yön vererek dünyayı değiştirmişlerdir. Ruhları şad, mekânları cennet olsun. Hepsini minnetle, şükranla anarken, gelecek nesillerimizin, kadınlarımızın da bu güçlü kadınların hayatlarından üzerlerine düşen dersi almalarını ve istedikleri takdirde azim ve kararlılıkla çalışarak bütün hayallerini gerçekleştireceklerine olan inançlarını daima korumaları da en büyük arzumuzdur.

Kitabımızın ikinci baskısını yapmasından duyduğumuz memnuniyeti burada ifade ederken, bu baskıya birinci baskıda olmayan dokuz güçlü kadının hayatını eklediğimizi de belirtmek isteriz. Ayrıca eserimizi sizlerle buluşturan Timaş Yayınları'nın değerli çalışanları ile kıymetli editörümüz Zeynep Berktaş'a çok teşekkür ederim.

Prof.Dr. Muallâ UYDU YÜCEL

İstanbul 2024

GİRİŞ

Türkler tarihte var oldukları andan itibaren gerek sosyal gerek siyasi gerekse askerî alanlarda daima adaletli ve eşitlikçi bir yapının oluşması için çalışmışlardır. Kitabımızın konusunu oluşturan kadınların devleti yönetirken aldıkları ünvan, İslâm öncesi dönemde sadece “Hatun” iken İslâmiyet’ten sonra “Terken Hatun” dur. Hatun/Katun, Hunlardan itibaren kullanılmaya başlanmış ve Müslüman Türk devletlerinde de yaygınlaşmış bir ünvan halini almıştır. Kaşgarlı Mahmud, “Hatun” kelimesini açıklarken “Afrasiyap¹ kızlarından olanların adıdır” diye not düşmüştür. Bu bilgi bize bu dönemde hükümdar hanımlarından başka hanedana mensup kadınlara ve kızlara da “Katun” denildiğini göstermektedir. Yine eserinde “Altun Tarım” ünvanını da hanedana mensup kadınlar için kullanılan bir sıfat olarak vermekte ve: “Karahanlı sarayındaki kadınlara ‘Kunçuy’ veya bu kelimedden alınarak ‘Katun Kunçuy’ da denilmektedir” diye ilave etmektedir. Bu bilgiden hareketle “Kunçuy” ünvanının, Hatun’dan bir derece aşağıda bulunan saraylı kadınları ifade eden bir terim olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir. Kısacası Hatun’un ve Terken Hatun’un Baş Hatun, Kunçuy ve Katun Kunçuy’un da hükümdarın öteki hatunlarını ifade eden bir ünvan olduğunu söyleyebiliriz. Yine Kunçuy’un şehzade hanımları ve hanedana mensup kızlar için de kullanılan bir ün-

---

1 İran efsanelerinde büyük bir savaşçı ve kumandan olarak geçen Efrasiyab (Afrasiyap), kötülük ilahı Ehrimen’in yeryüzündeki temsilcisi sayılmakta ve şeceresi yedi göbeğe yine efsanevi hükümdarlardan Feridun’a ulaşmaktadır. Kaşgarlı Mahmut *Divanü Lüğati’t-Türk*’te Türk destan kahramanı Alp Er Tunga’yı Efrasiyab olarak göstermiştir. Türkler tarafından Efrasiyab’a birçok hikmetli sözler ve öğütler atfedildiği gibi Karahanlıların ve Selçukluların da Efrasiyab soyundan geldikleri ileri sürülmektedir. Efrasiyab, *Şehname*’de bir yandan dünyanın kötü hükümdarları arasında gösterilirken bir yandan da güçlü, kabiliyetli ve yiğit bir kumandan olarak nitelendirilmektedir.

van olduğunu kabul edebiliriz. Bu şekilde Terken ünvanına sahip olan hatunlar, statü olarak saray içerisindeki hanımların önüne geçmişlerdir.

Kadınlara verilen diğer ünvan ise “Altun Tarım”dır. Kaşgarlı’nın eserinde bahsettiği bu ünvan, eski Türk kağanlık geleneğinden esinlenerek verilmiştir. Türk kağanlık geleneğinde hâkimiyeti ifade eden çeşitli renkler vardır ki sarı renk de zenginliği ve güzelliği ifade etmiştir. Örneğin Kök-Türk ve Uygur Kağanlarının çadırları için “Altun Otağ” deyimini kullanılmıştır. Buradaki altın ise sarı rengini temsil etmektedir. Altın Tarım ile kastedilmek istenen de “saray içerisinde son derece güzel ve asil hanımlardır”.

Terken ünvanı “kendisine itaat edilen” anlamına gelmektedir. Bu ünvanın açıklamasını Osman Turan şu şekilde yapmıştır: “‘Terken’ kelimesi Arap harfleriyle Türk adının çoğul şekli olan Türkan’a benzemektedir. Elif’in Türkçenin ‘a’ ve ‘e’ seslerini karşıladığını bildiğimizden kelimeyi Terken şeklinde okumak da mümkündür. Yine Eski Türk devletlerinde değerli komutanlara verilen son derece önemli bir ünvan olan ‘Tarkan’ ünvanıyla karşılaşıyoruz ki elif’in ‘a’ ve ‘e’ şeklinde okunuşunu dikkate aldığımızda ‘Tarkan’ ile ‘Terken’ ifadelerinin gerek yazılış gerekse söyleniş bakımından birbirine benzediği tespit edilmektedir. Bu iki ünvan arasındaki tek fark Tarkan’ın yiğit ve gözü pek komutanlar için kullanılmasına karşılık, Terken’in son derece dirayetli ve siyasî evliliklere teşvik edilen hükümdar hanımlarına verilen bir ünvan olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında ‘Tarkan’ kelimesinin zaman içerisinde değişime uğrayarak ya da bu ünvandan esinlenerek ‘Terken’ şeklinde hanım sultanlar için kullanılan bir ünvan haline getirilmiş olma ihtimali ile kelimenin Türkan, Türken, Tarkan ve Terken’e dönüşmüş olma ihtimali de yüksektir”.²

Terken ünvanı ilk defa Uygurlar zamanında (8. yüzyıl) kullanılmış, daha sonra 11. yüzyılda Karahanlıların hükümdar için kullandıkları ünvanlar arasında yer almıştır. Eski Türklerde hâkimiyetin Gök Tanrı’dan alınması ve bunun kut kelimesi ile ifade edilmesi, kağanlık yönetiminde yöneticilerin bu kuta sahip olmaları anlayışını beraberinde getirmiştir. Terken ünvanının anlam ve önemi düşünüldüğünde eski Türk kağanlıklarındaki kut anlayışının izlerini görmek mümkündür. Kut duygusuna

2 Osman Turan, “Terken Ünvanı”, *Türk Hukuk Tarihi Dergisi*, I, Ankara 1944, s. 67-73.

nasıl ki “Kağan” ve “Han” ünvanlarında rastlıyor isek hanım sultanlara verilen “Terken” ünvanında da aynı kut anlayışının izlerine rastlamaktayız. Son derece özel bir eğitime tâbi tutulan ve siyasî evliliklere yönlendirilen bu ünvan sahibi Türk kızları, gelin geldikleri devletlerde her alanda ve bilhassa siyasetteî etkili olmayı hedeflemişlerdir. Yine bu ünvana sahip kadınlar, devletleri için son derece değerli olmuş, küçük yaşlardan itibaren bir ordu komutanı veya devleti yönetme kabiliyetine sahip bir şehzade gibi itinayla yetiştirilmişlerdir.

İSLÂM ÖNCESİ TÜRK TARİHİNİN
ASENALARI

Türk Tarihinin İlk Kadın Hükümdarı: Tomris Hatun (MÖ. 6. Yüzyıl)

*“Kana susamış Kirus! Sen oğlumu mertlikle değil, şarapla öldürdün.
Ant içerim ki ben de seni kanla doyuracağım!”*

Yaşadıkları coğrafya zordu; çetin ve yorucu bir hayatın içerisinde var olma mücadelesi veriyorlardı. O yüzden kadın-erkek-çocuk herkes kendisini bu zor şartlara hazırlıyor ve dayanmak için iyi mücadele etmek zorunda olduğunu biliyordu. Bu bilinç zaman içerisinde herkesin çok iyi bir savaşçı ve avcı olmasını sağladı. Uçsuz bucaksız bozkırda var olma mücadelesi ancak bu bozkırı yenmekle olurdu ve Saka/Messagetler de bunu başarmışlardı. Bu başarı düşmanları tarafından hoş görülmediği için aralarında büyük bir mücadele yaşanmaya başladı. Bu mücadeleden zaferle çıkan Saka/Messagetler oldu ve yıllar içerisinde büyük bir kağanlık olarak milattan önce 6. yüzyılda varlıklarını güçlü bir şekilde ortaya koydular. İşte tam bu yüzyılda kaynakların ismini Tomris (Demir/Temir) olarak kaydettikleri adı gibi kendisi de demir kadar güçlü olan Saka/Messaget Hatunu Tomris Hatun tarih sahnesine çıkıttı. Tomris Hatun’un babasının kim olduğuna dair kaynaklarda net bir bilgiye sahip değiliz. Saka/Messagetlerin kağanı İşkapa’yın veya efsanevi lider Spargalis (Spargapis)’in kızı, torunu ve torununun torunu olduğu düşünülmektedir. Biz kitabımızda Spargalis’in kızı olarak kabul etmeyi daha uygun gördük. Efsaneye göre de Türklerin en önemli atalarından biri olan Alp Er Tunga’nın torunu olarak kabul edilmektedir.

Tomris Hatun, MÖ. 6. yüzyılda Abilev boyundan Spargalis’in kızı olarak dünyaya geldi. Babası çok akıllı, savaşçı ve aynı zamanda uyguladığı siyaset ile komşu boyların meselelerini çözmeye son derece başarılı bir

kimse olarak tanınıyordu. Spargalis, kızı Tomris'in doğumundan çok kısa bir süre sonra eşini kaybetti ve bütün ilgisini, sevgisini kızına verdi. Eşini çok sevmiştir; o yüzden bir daha evlenmedi. Kızını çocukluğundan itibaren tam bir savaşçı gibi yetiştirmeye çalıştı; kızının gözünün kara olması da işini kolaylaştırdı, hiçbir şeyden korkmadığı gibi savaş stratejilerini de iyi öğrenmesini sağladı. Cesur ve meraklı Tomris, beş yaşına geldiğinde bozkırda atın üzerinde kararlı bir şekilde durmayı, altısında kılıç, ok ve yay kullanmayı on üçünde ise kılıç ve mızrak kullanmada maharetler gösteren usta bir savaşçı olmayı başarmıştı. At yarışlarında daima birinci oluyor, ok atmada ve kılıç kuşanmada üstüne kimseyi tanımıyordu. Babasının kendisinden sonra ülkenin yönetimine dair bir sıkıntı yaşanmayacağına olan inancı tamdı; zira kızınının kendisinden sonra kağanlığı yönetmek, yani Hatun olmak üzere artık hazır olduğunu çok iyi biliyordu.

Tomris evlenme çağına geldiğinde babası onun yiğit birisiyle evlenmesini arzuladı; ama onlarda âdet olduğu üzere kızı kendisi ile evlenecek kişiyi, şenliklerde yapılacak yarışlarda kendisini yenenler arasından seçecekti. Tomris o kadar iyi yetişmişti ki onu yenebilecek bir erkek nerede ise yok gibiydi. O yüzden umudu da yoktu; ama yine de kızının evlenmesi en büyük arzusu olduğu için şansını zorlamaya karar verdi. Daha fazla zaman geçirmede ve bir şölen düzenledi. Bu sırada düşmanlarını özellikle de diğer Saka/Messaget boylarına karşı, birlikte hareket etme kararı aldıkları dostlarını da bu şölene davet etti. Bunlar arasından kendisine en fazla dostluk gösteren Saki Tigrahaud Kavad da vardı; ancak bu sırada ülkesinden çok uzaklardaki topraklarda bulunduğu için Spargalis'e yardım etmek üzere büyük oğlu Rüstem'i şölene gönderdi.

Rüstem'in gücünün ve yenilmezliğinin ünü bütün bozkıra yayılmıştı. Ordusu küçük olsa da seçilmiş iyi askerlerden oluşuyordu. Rüstem Saka/Messagetlerin ordugâhlarına geldiğinde şölen devam ediyor, çeşitli yarışlar düzenleniyordu. Sıra Tomris'in evleneceği erkeği seçeceği yarışmaya gelmişti. Tomris o kadar güzel ata biniyor ve iyi kılıç kuşanıyordu ki görenleri hem hayrete düşürüyor hem de mest ediyordu. Ayrıca onu o güne kadar kimse yakalayamamış ve yenememiştir de. Bu da ona büyük bir gurur veriyor ve vakûr bir duruş sergilemesine sebep oluyordu. Rüstem de kendi ülkesinde iyi bir binici ve savaşçı olarak ün salmıştı.

Askerleri güzel bir gün yaşamak istedikleri için eğlenceye kendilerini iyice kaptırdılar; içkinin de verdiği şarhoşluk ile kendisine yarışa katılması için oldukça fazla ısrar ettiler. Ama o gönülsüzdü, enerjisini boşa harcamak istemiyordu; o yüzden biraz düşünmek istediğini söyledi. Bu sırada güzeller güzeli vakûr, edalı bir kızın yarışmak üzere hazırlandığını gördü; o güne kadar böylesine güzel bir kız hiç görmemişti. Bir süre onu izleyerek ne yaptığını anlamaya çalıştı. Yarışın sonunda kazananın onunla evleneceğini öğrendiğinde bir umutla yarışa hazırlandı. Dikkatini atına verdiği bir anda ise ne olduğunu anlayamadan o güzel kızın ani bir hareketiyle kendisini yarışa çektiğini fark etti; her şey o kadar ani olmuştu ki engelleyemedi. Tomris bu yakışıklı gencin kararsız olduğunu görünce çevik bir hareketle onu yarışa çekmişti; zira her zamanki gibi kendine çok güveniyordu, iyi bir binici idi, atını mahmuzladı ve son sürat harekete geçti. Rüstem'in de kendisinden kalır yanı olmadığını görünce büyük bir zevkle atını son sürat bitişe doğru sürdü. Yarış başa baş geçti, bitiş çizgisine yaklaşıldığında ani bir süratlenme ile Rüstem'in kendisini geçtiğini gördü. Birden irkildi; sadece yenilmekle kalmadı bu yakışıklı gencin kılıcını da bir anda boynunda hissetti. Öfkesinden delirdi, ani bir hareket ve büyük bir kızgınlıkla bu kılıcı bertaraf ettiğinde Rüstem'in gülen gözlerle kendisine baktığını gördü. Rüstem kendince şaka yapmıştı; şimdiye kadar kendisini yenen ve ruhunda farklı duygular estiren onun gibi bir erkek olmadığı için bir şey diyemedi, ağzından tek bir kelime bile çıkamadı. O anda yaşadığı duygunun tarifi yoktu ve bunu ilk kez yaşıyordu. O yüzden kendisini bu kadar etkileyen bu erkekle evlenmeye karar verdi.

Başlangıçta Tomris için her şey güzeldi, cesur ve anlayışlı eşi Rüstem'e karşı saygı ve sevgide kusur etmedi. Ancak eşinin zamanla güç zehirlenmesi yaşayarak kendisini her şeyin üstünde görmesi yavaş yavaş canını sıkmaya başladı. Ayrıca eşi eskisi kadar kendisiyle de ilgilenmiyor, boş zamanlarını ava ayırıp kendisini ihmal ediyordu. Eşini tanımadığını fark etti, kendisi enerji dolu idi ve bunu fark edecek bir eşten yoksundu. Vahşi hareketleri olan bu adama karşı çok fazla dayanamayacağını kendisi de biliyordu. Bu arada çeşitli boylar aralarındaki meseleleri çözmede ve hükümdarlarının kendilerine karşı olan davranışlarını düzeltmede Tomris'e müracaat ederek ondan yardım istemeye başlamışlardı. Başlangıçta eşinin

işine çok karışmak istemedi; ama boyların ısrarları karşısında kayıtsız kalamadı. Onlara fikirler vererek gerektiğinde yanlarında olacağını söyledi. Kocasının durumu öğrendiğinde olumsuz bir tepki vereceğini gayet iyi bilmesine rağmen vazgeçmedi. Nitekim Rüstem büyük bir hiddetle işine karışılmasından hoşlanmadığını söylediğinde de çok etkilenmedi. Sonun başlangıcının başladığının farkında idi; bundan sonra aralarında sürekli tartışmalar yaşanmaya başladı. Tomris eşine karşı dozu gittikçe yükselen bir öfke ve kızgınlık duymaya, ama en önemlisi de ondan gidecek uzaklaştığını hissetmeye başladı. Bütün bu duygular ve kararsızlıklar içerisinde sevgili babasının ölüm haberini alınca yıkıldı, derin bir sessizlik ve yalnızlığa gömüldü.

Babasının ölümünden sonra tahta geçtiğinde işinin hiç de kolay olmayacağını gayet iyi biliyordu. Tahtından feragat etmesi için baskı görmeye başladı. Yapacak bir şeyi yoktu, onlara istediklerini vermek zorunda idi. Şimdi zayıfken mücadele etmek ona başarıyı getirmeyecekti; onun için güçlenmeli ve ondan sonra harekete geçmeli idi ki, o da öyle de yaptı. Kendisine karşı yapılan entrikaların önünü almak üzere harekete geçti. Eşi verdiği kararın yanlış olduğunu söylese de ikna olmadı. Tahtından feragat ettiğini açıkladı. Tam bu kararı aldığı günlerde bir oğlu oldu ve ona babasının adını verdi. Bu arada düşmanlarının sevinç naraları attıklarını duyduğunda üzüldü; ama bu son değil aslında bir başlangıçtı ve onlar bunu şimdilik bilmiyorlardı.

Tomris oğlunun doğumundan sonra gittikçe uzaklaştığı eşi ile gönül dünyasında artık hiç görüşmediğini fark etti. Bütün ilgi ve sevgisini oğluna verse de tahtan ayrılmayı da bir türlü içine sindiremedi. O yüzden mücadele etmesi için önce sağlam bir askerî birliğe ihtiyacı olduğunu düşünerek harekete geçti. Bu birliği erkeklerden değil kadınlardan oluşturmalı idi. Kendisi de çok iyi biliyordu ki bozkırda her kadın savaşçı idi; o yüzden çok zorlanmadı, at üzerinde kadın süvarilerin omuzlarında oklukları ellerinde mızrak ve kılıçları ile muhteşem görüntülerin yaşanmasını sağladığında içi rahatladı.

Morali ve gücü yüksekti; artık mücadeleye başlayabilirdi. Askerî manevra kabiliyeti yüksek bu muhteşem kadın süvariler karşısında durmak imkânsız görünüyordu; zorlanmadan tahtını geri aldı ve eşinin topraklarıyla birleştirdi. Onlar güçlenmişlerdi; ama Persler de onlar

gibi bu sırada büyük bir kuvvet haline gelerek kendilerini tehdit etmeye başlamışlardı. Pers Kralı Kirus'un büyük bir güce sahip olarak sınırlarını genişletmek istemesi bir gün mutlaka onunla karşı karşıya gelmeleri anlamına geliyordu. Nitekim kısa bir süre sonra geldiler de. Eşi Rüstem, Kirus ile yaptığı savaşı kaybetmekle kalmadı; aynı zamanda canından da oldu. Devleti birlikte yönettikleri için bundan sonra tahtta tek söz sahibi kendisi oldu. Bu sırada eşinin zamansız ölümü karşısında duyguları çok tepki veremedi; zira Rüstem içindeki ona karşı olan o masum ve güzel duyguları çoktan yok etmişti. Durdu düşündü, zaman yönetme zamanı idi. Babasından kendisine miras kalan taht ile eşinden kalan tahtı birleştirmek için hemen kolları sıvadı. Şansı yaver gitti; ayrıca bu sırada artık karşılarında kendilerine boyun eğmeyecek hiçbir güç ve kimse kalmamıştı. Tahta oturduğunda bir taraftan halkının refah içerisinde yaşamasına, diğer taraftan da sınırlarını güvence altına alarak emniyet içerisinde olmalarını sağlamaya çalıştı. Bu arada bütün sevgisini ve ilgisini biricik oğluna verdi ve onun çok iyi yetişmesi için bütün imkânlarını seferber etti. Bundan sonra ana-oğulun kalpleri birbirlerine karşı aynı derin duygularla atmaya başladı.

Tomris, er ya da geç Kral Kirus ile karşılaşacağını biliyordu zira o kendi döneminin en acımasız, en gaddar hükümdarlarından biriydi ve isteklerinin sonu yoktu. Pek çok yeri aldıktan sonra Saka/Messaget Türklerinin yaşadıkları yerleri kendisine hedef seçerek, Batı Türkistan'ın güney kısımlarını ele geçirmişti. Tomris önce, bu saldırılara karşı çok fazla tepki vermedi; bekle-gör politikasını uygulamayı tercih etti. Ancak bu arada gerekli savunma tedbirlerini de almayı ihmal etmedi. Kirus beklediği gibi bir tepkiyle karşılaşmayınca bunu bir zayıflık olarak gördü, durmadı ve üzerine giderek sürekli akınlarda bulunmaya başladı. Kirus, Saka/Messaget topraklarında ilerlediğinde herhangi bir öncü askerî birliğin önüne çıkmamasına sevindi; ama bir şeylerin ters gittiğini de seziyordu. İlerledikçe kuşkuvarı daha da arttı, bulunduğu yerden ileriye doğru baktığında bir an geri çekilme taktığının uygulandığını hissetti. Ama korkudan buna cesaret edemeyeceklerinden de emindi; o yüzden çok önemsemedi. Yanıldığını ise yanmış arazilerle karşılaştığında anladı. Öfkesi dağları aştı; hiç kimseye değil kendisine kızdı bu duruma düştüğü için. İntikam alması gerekiyordu ama yorulmuştu; yanmış tarlalarda at

sürmek, yayan askeri götürmek büyük riskler taşımaya başlamıştı. Zira asker de yorulmuştu; o yüzden istemese de ülkesine geri dönmek zorunda kaldığında, giderken çektiği acıyı bu topraklarda bırakarak gittiği için büyük bir üzüntü duydu.

İran'a dönüp yorgunluğunu attığında hemen aklındaki uygulamaya koyuldu. Saka/Messagetlerin uyguladıkları bu geri çekilme taktiği ile baş etmesi zordu; başka bir şey yapması gerekiyordu. Karşısında bir kadın vardı; onunla baş edememesi onur kırıcı olurdu. Bu yüzden içinde yaşadığı hezeyanı kimselere hissettirmeden bir yol bulmaya çalıştı. Düşündü, taşındı ve sonunda ona evlenme teklif ederse savaşmadan onun topraklarına sahip olacağına karar verdi. Bu düşüncesini de hemen uygulamaya koydu. Elçilerini göndererek Tomris'e evlenme teklif ettiğini, teklifi kabul etmesi durumunda onlarla savaşmayacağını ve bu teklifin onlar için bulunmaz bir nimet olduğunu, söyledi. Tomris'in bu teklifi büyük bir memnuniyetle karşılayacağını düşünüyordu; zira kendisi gibi büyük bir hükümdarın ona evlilik teklif etmesi hem bulunmaz bir fırsat hem de büyük bir onurdu. Ancak düşünemediği ve bilmediği bir şey vardı ki, o da Türklerde kadınlar kocalarının ölümünden sonra çok gerekmedikçe evlenmezlerdi. Tomris de öyle düşünüyordu; hem onunla evlendiği taktirde topraklarının onun tarafından yönetileceğini de çok iyi biliyordu. Kirus'u çok iyi tanımıştı ve asıl niyetinin halkının topraklarını ele geçirmek olduğunu gayet iyi biliyordu. Bu yüzden teklifi reddetti.

Pers Kralı Kirus elçilerinin ret cevabı ile dönmeleri üzerine çılgına döndü, Tomris kim oluyordu da kendisi gibi bir hükümdarı reddetme cürretini gösterebiliyordu? Şanını ayaklar altına alan bu cevabın derhal karşılığının verilmesi gerekiyordu. Hemen harekete geçti: Bir taraftan Saka/Messagetlere savaş ilan etti; diğer taraftan kalabalık bir ordu oluşturarak Aras Nehri'ne doğru yola çıktı. Hırslı o kadar kabarmıştı ki önüne ne gelse çiğneyip geçebilirdi. Nehre geldiğinde karşı tarafa geçmek üzere askerlerine köprü inşa ettirdi ve hızlı bir şekilde Saka/Messaget topraklarında ilerlemeye başladı. Ordusunda gerekli olan askerî teçhizatın dışında çok fazla savaş eğitimi almış onlarca vahşi köpek de vardı. Tomris hem sayıca kalabalık bir ordu hem de vahşi köpeklerle üzerlerine gelen Kirus'u durduramayacağını çok iyi biliyordu. Ama yine de elçilerini gönderip vazgeçirmeye çalıştı; zira yaşanacaklardan daha sonra kendisi

sorumlu tutulsun istemiyordu. Kirus'a şunları söyledi: “Kral Kirus sana söylüyorum gel bu işlerden vazgeç; bu yaptıkların senin hayrına mıdır, değil midir bilemezsin. Bizi bırak, sen kendi halkını idare et; bizim de kendi halkımızı yönetmemize karışma. Ama biliyorum ki yolunu bu tavsiyeme göre çizmek istemeyeceksin? Eğer yok ben ne olursa olsun Messagetlerle boy ölçüşmek istiyorum diyorsan, o zaman ırmağın iki yakasını birleştirmek için bu kadar zahmete katlanma. Biz ırmaktan üç günlük mesafede bulunuyoruz. Eğer bizim gelmemizi istemiyorsan nehri geç ve topraklarımıza gel!”

Tomris'in bu uyarısını Kirus korkaklık olarak yorumladı ve ordusuyla birlikte nehrin kuzeyine doğru harekete geçti. Tomris Hatun ise savaşın kaçınılmaz olduğunu bildiği için hemen savaş hazırlıklarına başladı. Tarihte “Turan Taktiği” veya “Kurt Kapanı” olarak bilinen savaş taktiğini uygulamak üzere askerlerini ikiye ayırdı. Pers ordusu hangisinin arkasından giderse onların güzergâhında bulunan bütün otlar biçilerek su kuyuları kapatılacaktı. Suyun kesilmesi ve otların yakılması sadece Pers ordusunun değil dünyadaki bütün orduların baş edemeyecekleri askerî bir strateji idi.

Yapacakları daha bitmemişti, Pers ordusunu yormak ve yıpratmak için de sürekli ani akınlarda bulunuyorlar, kurtlarını ulutuyorlar ve eğlenceler düzenleyip kımız içerek, sabaha kadar naralar atıp düşman askerlerinin morallerini bozuyorlardı. Pers ordusu alışık olmadığı bu yöntemi çözmekte zorlandı; öyle ki daha kuzeye doğru çekildiklerinin bile farkında değillerdi. Zira Tomris kuzeyde yaşayan halkların da kendileri ile birlikte hareket etmelerini sağlamıştı.

Pers ordusu naralardan, ulumalardan artık yorulduğunu hissediyordu. Bir meydan savaşı yapmanın zamanı gelmişti; o yüzden son bir gayret ile Kirus ordusunu harekete geçirdi ve kendilerini bekleyen Saka/Messaget ordusunun karşısında askerlerinin yerlerini almasını sağladı. Aslında Tomris ordusunu taktığı çok iyi uygulayacağı dört tarafı tepelerle çevrili bir vadiye getirmiş ve savaş için hazırlamıştı. Ancak bilemediği karşısındaki düşmanın mert olmadığı ve sinsi planlar yaptığı idi. Kirus ordusu ile beraber geldiğinde hava kararmak üzere idi; bu yüzden her iki ordu sabahı beklemeye karar verdiler. Ancak Kirus'un sabah yapacağı savaşta zaferi kazanması gerekiyordu. Bu yüzden boş durmak istemedi ve bir

plan yaptı: Plana göre iki ordunun bulunduğu bölgenin yakınlarında bir yere kamp kurulacak, ateşler yakılıp, şaraplar getirilerek etler pişirilecek ve daha sonra eğlenmek üzere kadınlar gönderilerek bir eğlence havası verdirilecekti; çünkü o Saka/Messagetlerin mutlaka bir keşif-öncü birliği göndereceklerini biliyordu. Onlar geldiklerinde şarap ve kızlar ile sarhoş edilerek esir alınmaları sağlanacak ve bu sayede savaş planını ele geçirmeleri mümkün olacaktı.

Kirus yanılmadı da. Tomris Hatun aralarında oğlunun da bulunduğu öncü kuvveti önden gönderdi. Bunlar kamp yerini fark ettiler. Gizlice kampın bulunduğu yere gelerek orada bulunan askerleri öldürdüler ve gençliğin verdiği duygu ile kendilerini yemek, şarap ve kadınlara bıraktılar. Bu durum tam da Kirus'un istediği idi; çünkü hepsi sarhoş olmuştu. Kirus adamlarıyla baskın yaparak Tomris'in oğlu dışındaki bütün askerleri öldürdü, oğlunu ise esir aldı.

Haber Tomris'e ulaştığında üzüntüsünden ne yapacağını bilemedi, kahroldu. Bir taraftan oğlu için ızdırap çekerken diğer taraftan öldürülen askerleri için büyük üzüntü duydu. Bu üzüntü içerisinde bir anne, bir kadın ve en önemlisi hükümdar olarak Kirus'a şöyle seslendi: "Kana doymayan kanlı katil Kirus, bu başarıyla övünme! Bu zaferi kazanınca aklın başından gitti. Unutma ki şarap aslında bir zehirdir ve bu zehir seni hile ile oğlumun efendisi yaptı. Bak şimdi sana güzel bir öğüt vereyim; beni dinle, oğlumu bana geri ver. Saka ordusunun üçte biri üzerinde kazandığın bu kaba zaferle yetin ve bu topraklardan çekil. Eğer bu dediğimi yapmazsan, Saka /Messagetlerin hükümdarı olarak ant içerim ki, kan dökmeye doymayan adam olan seni ben kana doyuracağım".

Kirus gelen elçilerin söylediklerini bir annenin feryadı ve yerine getirilemeyecek boş sözler olarak görüp dikkate bile almadı. Tomris Hatun'un oğlu içkinin etkisinden kurtulup kendine geldiğinde ellerinin bağlandığını ve bir köşeye atıldığını gördüğünde derin bir ye'se kapıldı. Annesine böyle bir onursuzluğu yaşattığı için kahroldu ve hemen Kirus'un eteklerine kapanarak kendisini çözmesi için yalvardı. Kirus düşmanının oğlunun karşısında düştüğü duruma sevinerek ellerinin çözülmesini emretti. Aslında oğlunun yalvarmasının sebebi hem kendisine hem de annesine yaşattığı bu onur kırıcı durumdan bir an önce kurtulmak arzusunda olması idi. Nitekim elleri çözüldünce ani bir hareketle yanında

duran askerin hançerini alarak vücuduna saptı ve onurlu bir şekilde ölmeyi tercih etti.

Tomris Hatun oğlunu nasıl kurtaracağını düşündüğü bir sırada içinin birden ürperdiğini; damarlarındaki kanın donduğunu ve içinde tarif edilemez bir duygunun vücudunu sarmaya başladığını hissetti. Bu öyle bir duygu idi ki daha önce hiç yaşamamıştı. İçi bir hoş olmuş, ruhu daralmış, âdeta karanlıklar içerisinde büyük bir boşlukta kalmış gibi hissetmişti. Birden irkildi ve hemen oğlu aklına geldi. Başına beklenmedik bir şey mi gelmişti acaba? Kısa bir süre sonra düşündüğünün gerçekleştiğini gördü. Oğlunun yaşadıklarını öğrendiğinde hiçbir şey diyemedi dondu kaldı; yaşadığı derin üzüntünün tarifi yoktu. Hayattaki tek varlığı, canı, dayanağı biricik evladı ölmüştü. Dünya ve zaman onun için durdu. Bir süre öylece kaldı, bekledi, sonra askerlerine her zaman metanetli olduğunu gösterdiğini hatırladı; şimdi de öyle yapmalı idi. Gözyaşlarının aktığını görmemeleri için haberi getirenleri otağından dışarı çıkardı. Daha hayatının baharında kaybettiği oğlununun arkasından sessiz sessiz akan gözyaşlarının yerini hıçkırıklara bırakmasına izin verdi. Hayatta bundan sonra yapayalnızdı. Hiçbir şeyin önemi yoktu, biliyordu; ama düşünmesi gereken bir ülkesi ve halkı vardı. Durdu, düşündü; metanetli olması gerekiyordu. Anneliğini bir tarafa bırakarak acısını içine gömdü. Bundan sonra kaybedecek hiçbir şeyi yoktu; büyük bir hiddete kapıldı ve bütün ordusunu toplayarak Perslere saldırı kararı aldı. Bu sırada yanındakilere dönerek, “Kana susamış Kirus! Sen oğlumu mertlikle değil o içtikçe zıvanadan çıktığın şarapla öldürdün. Ama yemin ederim ki seni kanla doyuracağım!” dedi ve planını uygulamaya koydu.

MÖ. 528/29 yılında yapılan savaş dar bir boğaz geçidinde gerçekleşti; savaşı bizzat Tomris Hatun yönetti. Gökyüzü bir taraftan ok yağmurlarıyla şekillenirken, toprakta kılıç ve mızrakların çıkardığı sesler birbirine karıştı. Göğüs göğüse son derece şiddetli bir mücadelenin ardından zafer atı iyi kullanan, savaş arabalarını süratle hareket ettiren Tomris Hatun’un oldu. Tomris Hatun sayıca kendilerinden çok üstün olan Persler karşısında özellikle de Kirus karşısında zafer elde etmenin zevkini ve sevincini yaşadı. Ama Tomris her şeyden önce bir anne idi ve oğlunun ölümü dolayısı ile henüz içi soğumamıştı. Yanındaki askerlere savaş meydanında gezerken Kirus’u sordu; zira en son istediği şey oğlunun kanını yerde bırakmak

idi. Askerler kısa bir süre sonra Kirus'un öldüğü haberini getirdiklerinde içi biraz soğudu ise de bu ona yetmedi, oğlunun intikamını bizzat kendisi aldığında daha fazla rahatlayacağını iyi biliyordu. Bunun üzerine Kirus'un cansız bedeninin bulunarak kendisine getirilmesini istedi. Hayatı boyunca yüzlerce masum insanın kanını akıtan Kirus ve onun gibi olanlara ibretlik bir ders vermenin tam zamanı idi. Askerlerine içi kan dolu bir fıçı getirmelerini söyledi. Fıçı getirildikten sonra Kirus'un başını bedeninden ayırarak fıçının içine koymalarını emretti. Askerleri dediklerini yaptılar. Oturduğu yerden kalktı, fıçının başına geldi ve gür sesi ile: "Canım sağ ve savaştan zaferle çıktım. Ama sen hileyle oğlumu yakalayarak onu öldürdün. Şimdi sana söz verdiğim gibi. Hayatında kan içmeye doymamıştın, şimdi benim elimden kana doyuyorsun" diyerek içindeki öfkeyi biraz olsun soğutmaya çalıştı.

Savaş bittikten sonra eve döndü; oğluna hak ettiği cenaze törenini yapmak üzere harekete geçti. Oğlu çok genç ölmüştü; onu yaşına ve makamına yaraşır şekilde gömecekti. Onun ölümü kahramanlar için düğündü. Bu yüzden oğluna düğüne gider gibi altın elbise giydirdi ve mezarını ona yakışır şekilde değerli mücevherlerle süsletti. En sevdiği atını da yanına öbür dünyada kendisine eşlik etmesi için gömdü.

İntikamını aldı almasına; ama gün geçtikçe bir taraftan yalnızlığı diğer taraftan yorgunluğu gün geçtikçe kendisini derinden hissettirdi. Olsun beden yorgunluğunu atlatılabildi; ama biliyordu ki ruhu yorgundu ve onun tedavisi yoktu. Oğlunun acısı ile günler günleri kovaladı ve nihayet bir süre sonra kendi elleri ile gömdüğü oğlu ile buluştuğunda yorgunluğunu dindirebildi.

Türk tarihinde devlet yöneten ilk kadın hükümdar ünvanını taşıyan Tomris Hatun, cesareti, savaşçılığı ve adil yönetimi ile Türk tarihinde hak ettiği yeri almış ve bu muhteşem tarihe damgasını vurmuş çok güçlü bir Türk kadınıdır.